

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА”**

ЛЕСИК ЛІЛІЯ ІВАНІВНА

УДК 658.5: 621

**ПОКАЗНИКИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

**Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економіки підприємства та інвестицій Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат економічних наук, професор
Козик Василь Васильович,
Національний університет «Львівська політехніка»,
завідувач кафедри економіки підприємства та інвестицій

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Анісімова Ольга Миколаївна,
Донецький національний університет,
завідувач кафедри інформаційних систем управління

кандидат економічних наук, професор
Міценко Наталія Григорівна,
Львівська комерційна академія,
професор кафедри економіки підприємства

Захист відбудеться «12» лютого 2016 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.03 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Степана Бандери, 12, IV н.к., ауд. 209-А).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розісланий «11» грудня 2015 р.

Учений секретар спеціалізованої
вченої ради, к.е.н., доцент

А.С. Завербний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасна господарська діяльність в Україні характеризується низьким рівнем ділової активності більшості промислових підприємств, що зумовлює недостатню для забезпечення відтворення їх основних засобів величину економічних результатів від виготовлення та реалізації продукції. Особливо негативним є становище у машинобудуванні, значна кількість підприємств якого є збитковою та мають тенденцію до подальшого погіршення їх фінансового стану. Це викликано об'єктивними причинами, зокрема кризовими процесами в економіці та складною військово-політичною ситуацією у державі, що негативно впливає на обсяги попиту на більшість видів вітчизняної машинобудівної продукції. Суб'єктивними чинниками є, насамперед, недостатня поінформованість машинобудівних підприємств про наявні та перспективні економічні можливості. Виявлення таких можливостей повинно ґрунтуватись на оцінюванні економічного потенціалу машинобудівних підприємств, що дасть змогу своєчасно реалізувати резерви підвищення ефективності їх діяльності.

Значний внесок у теорію та практику вимірювання економічного потенціалу підприємств здійснено такими вченими, як О. Анісімова, О. Ареф'єва, І. Алексєєв, Д. Васильківський, А. Воронкова, Ю. Гончаров, М. Денисенко, В. Довбенко, С. Ілляшенко, С. Іщук, Н. Карачина, В. Козик, Н. Краснокутська, Є. Крикавський, О. Кузьмін, Є. Лапін, О. Мельник, Н. Міценко, Й. Петрович, Н. Сімченко, І. Скворцов, Р. Фатхутдінов, Т. Харчук, В. Хворостов, І. Цигилик, Н. Чухрай, М. Шаланов та ін. Переліченими науковцями запропоновано низку підходів до моделювання впливу чинників на рівень економічних можливостей підприємств та способів кількісного оцінювання окремих їх складових, зокрема, інвестиційного, інноваційного, маркетингового та інших видів економічного потенціалу підприємств.

Разом з тим, існуючі показники та методи оцінювання економічних можливостей машинобудівних підприємств недостатньою мірою враховують їх галузеву специфіку, а також усі складові сукупного економічного потенціалу суб'єктів господарювання та ієрархічну природу механізму взаємодії чинників внутрішнього та зовнішнього середовища цих підприємств у процесі утворення фінансових результатів їх діяльності, що перешкоджає отриманню повного уявлення про загальний рівень економічних можливостей підприємств машинобудування. Необхідність розв'язання завдань формування методів та показників оцінювання економічного потенціалу підприємств з урахуванням специфіки машинобудівного виробництва визначає актуальність теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи відповідає науковому напряму кафедри економіки підприємства та інвестицій Національного університету «Львівська політехніка» – «Формування та економічне оцінювання конкурентоспроможного потенціалу господарських структур» (номер державної реєстрації 0113U005292) (акт впровадження від 16.06.2015 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розроблення теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування і

використання системи показників та методів оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств. Завданнями роботи є:

- розширення типології видів та чинників економічного потенціалу підприємств;
- розвиток положень з формування ринкової вартості машинобудівних підприємств як узагальнювального індикатора вимірювання величини їх сукупного економічного потенціалу;
- удосконалення системи показників оцінювання ендогенного та екзогенного економічного потенціалу машинобудівних підприємств;
- встановлення показника необхідної величини фінансових результатів діяльності машинобудівних підприємств у майбутні періоди для визначення їх економічного потенціалу;
- удосконалення методу оцінювання конкурентного потенціалу машинобудівних підприємств за видами продукції;
- удосконалення методу оцінювання ринкової вартості машинобудівних підприємств.

Об'єктом дослідження є процес оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні положення з формування і використання системи показників та методів оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств.

Методи дослідження. Під час дослідження застосовувались методи: системного аналізу (для дослідження чинників, які визначають рівень економічного потенціалу підприємств – підрозділ 2.1); узагальнення (при розробленні методу оцінювання ринкової вартості машинобудівних підприємств – підрозділ 3.3); моделювання (для побудови математичних моделей величини сукупного економічного потенціалу машинобудівних підприємств – підрозділ 3.1); абстрагування (для розроблення методичного підходу до оцінювання ендогенного та екзогенного потенціалу машинобудівного підприємства – підрозділи 2.2 і 2.3); оптимізаційний (для розроблення методу оптимізації обсягів виготовлення продукції машинобудівним підприємством у процесі оцінювання його конкурентного потенціалу – підрозділ 3.2).

Теоретичною та методологічною основою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, наукові праці вітчизняних та іноземних авторів, матеріали статистичної звітності машинобудівних підприємств, інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні теоретико-методичних положень та наданні практичних рекомендацій щодо формування і використання системи показників та методів оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств. Наукова новизна дисертації полягає у такому:

вперше:

- запропоновано при вимірюванні сукупного економічного потенціалу машинобудівних підприємств застосовувати показник необхідної величини фінансових результатів їх діяльності у майбутні періоди, за якої буде забезпечена мінімально допустима ефективність інвестицій, вкладених у матеріальні активи підприємств;

удосконалено:

- систему показників оцінювання ендogenous та екзогенного економічного потенціалу машинобудівних підприємств, яка, на відміну від існуючих, має ієрархічну побудову, містить первинні та вторинні часткові, комплексні та узагальнювальні показники і ґрунтується на застосуванні комбінованого підходу, за якого значення окремих часткових показників оцінювання задають шляхом встановлення їх граничного (нормованого) рівня, а інших – оптимізують;

- метод оцінювання конкурентного потенціалу машинобудівних підприємств за видами продукції, який, порівняно з наявними методами, передбачає встановлення оптимального натурального обсягу виробництва і реалізації тих видів машинобудівної продукції, які відрізняються споживчими властивостями та понесеними витратами на виготовлення і збут, за критерієм максимально можливої різниці між очікуваним прибутком від реалізації та мінімально допустимою його величиною, яка визначається обсягом інвестицій, потрібних для його отримання;

- метод визначення величини сукупного економічного потенціалу машинобудівних підприємств за його ринковою вартістю, який, на відміну від існуючих, передбачає одночасне застосування окремих складових дохідного, порівняльного та витратного підходів;

отримали подальший розвиток:

- типологія економічного потенціалу підприємств, що, порівняно з існуючою, охоплює низку додаткових типологічних ознак, серед яких рівень узагальненості цілей реалізації потенціалу підприємства, наявність у нього необхідних обсягів ресурсів та компетенцій для досягнення поставлених цілей, відношення до зовнішнього середовища, характер вхідної інформації для оцінювання потенціалу, а також групування чинників формування економічного потенціалу підприємств на засадах побудови трирівневої моделі з виокремленням на цих рівнях первинних, вторинних та узагальнювальних чинників, при цьому кількісне оцінювання останніх ґрунтується на використанні інформації про первинні та вторинні чинники;

- науковий підхід до формування ринкової вартості машинобудівних підприємств, що, на відміну від відомих, передбачає виділення трьох типів її чинників – первинних, опосередкованого впливу та безпосереднього впливу, що дає змогу більш ґрунтовно описати закономірності утворення економічних можливостей господарюючого суб'єкта.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання на машинобудівних підприємствах методичних рекомендацій з оцінювання наявного та стратегічного рівня їх економічного потенціалу.

Окремі положення дисертації використовуються на машинобудівних підприємствах ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів» (довідка № 29 від 15.01.2015 р.), ТзОВ «Завод Електронпобутприлад», м. Львів (довідка № 59/114 від 15.04.2015 р.) та у навчальному процесі Національного університету «Львівська політехніка» під час викладання дисциплін «Інноваційний розвиток підприємства», «Потенціал і розвиток підприємства» для студентів напряму підготовки 6.030504 «Економіка підприємства» (довідка № 67-01-424 від 24.03.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Усі наукові результати, викладені в роботі, отримані автором особисто. З наукових

праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї і положення, які становлять індивідуальний внесок здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи розглянуто та схвалено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури» (Львів, 2011 р., 2013 р.); «Сучасні проблеми економіки і менеджменту» (Львів, 2011 р.); «Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства» (Львів, 2012 р.); «Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми комерціалізації науково-технічних розробок» (Львів, 2012 р.); «Маркетинг та логістика в системі менеджменту» (Львів, 2012 р.); «Економічний ріст в умовах державно-приватного партнерства» (Дніпропетровськ, 2013 р.); «Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки» (Тернопіль, 2013 р.); «Проблеми соціально-економічного розвитку: планування, управління та аналіз» (Дніпропетровськ, 2013 р.); «Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці та освіті» (Київ, 2014 р.); «Пріоритети нової економіки знань в XXI сторіччі» (Дніпропетровськ, 2014 р.); «Сучасні проблеми управління підприємствами в умовах глобалізації та інтернаціоналізації: теорія, практика» (Одеса, 2015 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 20 наукових працях (з них 8 одноосібних), у тому числі: 6 статей у наукових фахових виданнях України, (з яких – 3 статті у виданнях України, які належать до міжнародних наукометричних баз даних), 2 статті у наукових періодичних виданнях іноземних держав і 12 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Загальний обсяг публікацій складає 5,2 друк. арк., з яких 3,1 друк. арк. належать особисто автору.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст дисертації займає 197 сторінок. Робота містить 24 таблиці, 14 рисунків, перелік використаних джерел із 170 найменувань та 4 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, основні завдання, об'єкт та предмет дослідження, наведено методи дослідження, розкрито новизну та практичну цінність отриманих результатів, а також форми їх апробації і використання.

У першому розділі **«Теоретичні та прикладні засади оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств»** розглянуто сутність, види та чинники формування економічного потенціалу машинобудівних підприємств; описано інформаційне та методичне забезпечення процесу оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств; досліджено особливості застосування показників та методів визначення вартості підприємства як інструментів оцінювання його економічного потенціалу.

У процесі розроблення планових завдань на підприємстві виникає необхідність врахування наявних можливостей їх досягнення за усіма видами діяльності, що потребує оцінювання економічного потенціалу суб'єкта підприємництва. Під економічним потенціалом підприємства за певною ціллю (цілями) та видами діяльності (наприклад, щодо отримання фінансових результатів від їх здійснення)

пропонується розуміти сукупність його наявних та можливих до залучення ресурсів і компетенцій працівників, а також чинників зовнішнього середовища, які надають підприємству змогу досягнути найкращого (як правило, максимально можливого) кількісного рівня обраної цілі (цілей) діяльності.

Складність оцінювання величини економічного потенціалу підприємств зумовлена існуванням значної кількості його різновидів. Виконане дослідження свідчить, що для всебічного аналізування та оцінювання економічного потенціалу підприємств необхідно додатково виокремлювати такі його різновиди: за рівнем узагальненості цілей реалізації потенціалу підприємства – сукупний, частковий та потенціал забезпечення досягнення цілей підприємства; за наявністю у підприємства необхідних обсягів ресурсів та компетенцій для досягнення поставлених цілей – наявний та стратегічний; за відношенням до зовнішнього середовища підприємства – ендогенний та екзогенний; залежно від характеру вхідної інформації для оцінювання потенціалу – поточний та прогнозний. Виділення наведених ознак групування економічного потенціалу підприємств дає змогу розширити існуючий арсенал показників та методів його оцінювання відповідно до додатково виокремлених видів економічних можливостей суб'єктів господарювання.

Процес формування будь-якого з видів економічного потенціалу підприємства повинен передбачати здійснення певних управлінських впливів на чинники, які обумовлюють його величину у кожному конкретному випадку. Для більш глибокого розуміння взаємозв'язків між окремими чинниками в процесі формування економічного потенціалу підприємства у роботі запропонована трирівнева модель, згідно якої усі чинники поділяють на такі групи: 1-й рівень – первинні чинники, кількісне оцінювання яких ґрунтується на первинній інформації, що характеризує внутрішнє та зовнішнє середовища підприємства (при цьому чинники внутрішнього середовища охоплюють техніко-економічні параметри: провідного виробничого ресурсу підприємства; інших видів виробничих ресурсів, які беруть безпосередню участь у виготовленні продукції; ресурсів операційної діяльності, які беруть опосередковану участь у виготовленні продукції, а чинники зовнішнього середовища містять такі групи: ціни на виробничі ресурси; ціни на продукцію підприємства; частки ринків збуту; параметри державної регуляторної політики); 2-й рівень – вторинні чинники (наявні обмеження на обсяги виготовлення продукції підприємства; питомі витрати основних виробничих ресурсів на виготовлення кожного виду продукції у грошовому виразі; постійні витрати підприємства; параметри попиту на різні види продукції підприємства (зокрема, пряма та перехресна еластичності попиту)); 3-й рівень – узагальнювальні чинники, до яких належать оптимальні значення: обсягів та структури асортименту продукції підприємства, величини виробничих ресурсів, показників матеріального постачання та збутової діяльності підприємства.

За наявності значної кількості чинників, які прямо чи опосередковано впливають на рівень економічного потенціалу підприємства, отримання науково обґрунтованої кількісної його оцінки залежить від повноти вхідної інформації про чинники впливу та від обраних методів і прийомів, за допомогою яких з достатнім ступенем точності можна оцінити поточні та перспективні економічні можливості підприємства. При цьому, методи та прийоми такого оцінювання можна поділити на

групи, що: 1) передбачають обчислення узагальнювального показника оцінювання шляхом поєднання часткових показників вимірювання економічних можливостей підприємств; 2) враховують виконання процедури встановлення рівня часткових показників економічного потенціалу підприємства з подальшим зіставленням фактичної величини кожного часткового індикатора з його граничним значенням та узагальненням результатів зіставлення за всіма частковими показниками; 3) ґрунтуються на розрахунку оптимальних значень часткових показників економічного потенціалу підприємства та обчислення відповідного до цих значень максимально можливого обсягу фінансового результату господарської діяльності підприємства. Недоліком першого підходу є високий рівень його суб'єктивності, так як поєднання часткових показників здійснюється шляхом врахування їх значущості, яке базується на результатах експертного опитування. Два інші підходи, як свідчать виконані дослідження, доцільно застосовувати одночасно у вигляді комбінованого підходу, за якого для окремих часткових показників оцінювання встановлюються граничні (нормовані) значення, а для інших – обчислюються їх оптимальні величини.

Застосування комбінованого підходу до оцінювання економічного потенціалу суб'єктів господарювання надає можливість встановити обґрунтовану величину такого узагальнювального показника оцінювання, як ринкова вартість підприємства. Однак, складність використання цього показника обумовлена тим, що на сьогодні, по-перше, залишається невирішеною проблема інтегрального оцінювання вартості підприємства на засадах поєднання трьох основних діагностичних підходів – дохідного, витратного та порівняльного, а, по-друге, недостатньо систематизованою є сукупність чинників, що впливають на вартість підприємства. Результати досліджень свідчать, що за дохідним підходом до оцінювання ці чинники доцільно поділити на такі групи: 1) чинники безпосереднього впливу, величина яких в кінцевому рахунку визначає вартість підприємства (очікуваний прибуток підприємства та прогнозний тренд його зміни, премії за ризик та ліквідність у ставці капіталізації, безризикова ставка дисконту, інші види надбавок, що включаються у ставку капіталізації); 2) чинники опосередкованого впливу (очікувані доходи та витрати підприємства та тенденція їх зміни у часі; рівень коливань очікуваного прибутку, їх імовірність та динаміка; час, необхідний для продажу підприємства та окремих його активів за ринковою вартістю; стан економіки та кон'юнктура фінансових ринків; складність управління підприємством; рівень інфляції і тенденції його зміни); 3) первинні чинники – базові фактори, що лежать в основі формування вартості підприємства і можуть бути поділені на п'ять груп, які характеризують: товарні ринки, на яких працює підприємство; продукцію підприємства (її обсяги та якість); ресурсне забезпечення та систему його менеджменту; активи та пасиви підприємства; макроекономічні чинники.

У другому розділі **«Аналізування чинників та формування системи показників оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств»** проаналізовано чинники впливу на наявний рівень економічного потенціалу машинобудівних підприємств; побудовано систему показників оцінювання їх ендогенного економічного потенціалу; сформовано систему показників оцінювання екзогенного економічного потенціалу машинобудівних підприємств.

Необхідними умовами формування науково обґрунтованої системи часткових та узагальнювальних показників, що визначають рівень і характеризують поточний стан економічного потенціалу підприємств, є виокремлення, групування та аналізування основних чинників, які впливають на його величину. Ці процедури базуватимуться на таких принципах: ієрархічності, кількісного оцінювання, виокремлення узагальнювального показника, урахування зовнішнього середовища підприємства, багатоваріантності способів групування, доповнюваності груп чинників за різними факторними моделями.

Ґрунтуючись на перелічених принципах, у роботі проаналізовано первинні та вторинні чинники, які зумовлюють величину економічного потенціалу чотирьох вітчизняних машинобудівних підприємств. У табл. 1 наведено результати розрахунків деяких із розглянутих у роботі показників, які характеризують первинні внутрішні чинники наявного рівня економічного потенціалу цих підприємств.

Таблиця 1

Показники, які характеризують первинні внутрішні чинники наявного рівня економічного потенціалу окремих машинобудівних підприємств за 2013р.

Назва показників, одиниці виміру	Значення показників за підприємствами			
	ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів»	ПАТ «Красилівський машинобудівний завод»	ПАТ «Івано-Франківський завод "Промприлад"»	ПАТ «Конвеєр маш»
1. Показники, що характеризують провідний вид виробничих ресурсів – активну частину ОВФ				
1.1. Середньорічна первісна вартість активної частини ОВФ, млн. грн.	46,09	51,03	29,63	35,45
1.2. Витрати на утримання та експлуатацію активної частини ОВФ, тис. грн.	9667	8129	5609	7108
1.3. Коефіцієнт використання режимного фонду робочого часу обладнання, частка одиниці	0,41	0,74	0,55	0,60
1.4. Рівень зношення активної частини ОВФ, %	54,87	51,72	61,22	52,37
1.5. Частка морально застарілих ОВФ у первісній вартості активної частини ОВФ, %	36,02	33,52	39,62	31,85
1.6. Частка прогресивних технологій у загальній кількості технологічних процесів за величиною товарної продукції, %	39,62	52,62	45,90	52,05
2. Показники, що характеризують інші види виробничих ресурсів, які беруть безпосередню участь у виготовленні продукції				
2.1. Чисельність основних та допоміжних робітників, осіб	597	1076	1266	1045
2.2. Коефіцієнт плинності кадрів, %	0,56	0,29	0,12	0,30
2.3. Середній розряд робітників	4,8	4,3	5,0	4,7
2.4. Частка втрат робочого часу у загальному річному фонді часу робітників, %	2,53	1,83	2,32	1,76
3. Показники, що характеризують виробничі ресурси, які беруть опосередковану участь у виготовленні продукції				
3.1. Середньорічна первісна вартість пасивної частини ОВФ, млн. грн.	85,53	97,84	68,24	83,03
3.2. Чисельність працівників апарату управління, осіб	139	172	184	144
3.3. Частка працівників апарату управління, що мають вищу освіту, %	93,1	91,3	90,75	93,0

Примітка: розраховано автором за даними звітності підприємств

Дані табл. 1 засвідчують, що аналізовані підприємства значно відрізняються між собою за величиною активної частини основних виробничих фондів (ОВФ) – провідного виду виробничих ресурсів, що визначають величину їх внутрішніх економічних можливостей, зокрема: середньорічна первісна вартість активної частини ОВФ найбільша у ПАТ «Красилівський машинобудівний завод», а найменша у

ПАТ «Івано-Франківський завод "Промприлад"». Серед якісних параметрів, що описують чинники впливу на наявний рівень економічного потенціалу підприємств, слід виокремити коефіцієнт використання режимного фонду робочого часу обладнання, який у 2013 р. коливався за досліджуваними підприємствами від 0,41 до 0,74, рівень зношення активної частини ОВФ (складав від 51,72% до 61,22%) та частку втрат робочого часу робітників (становила від 1,76% до 2,53%). Наведені показники засвідчують, що підприємства, які розглядаються, суттєво відрізняються за рівнем своїх економічних можливостей внаслідок відмінностей не лише в обсягах ресурсів, але й в якості та у вмінні їх ефективно використовувати.

Для більш ретельного вивчення впливу чинників на величину економічного потенціалу машинобудівних підприємств було проведено факторне аналізування очікуваної величини їх операційного прибутку після реалізації заходів із доведення фактичних значень відповідних показників-чинників до їх граничного рівня, обумовленого існуючими на підприємствах технічними та технологічними можливостями виготовлення продукції. Результати такого аналізування за даними ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів» за 2013 р. показали, що частки можливого приросту прибутку підприємства внаслідок повного використання кожного з основних чинників формування його економічного потенціалу в загальній величині очікуваного приросту операційного прибутку становлять: за показником річного фонду корисного часу роботи устаткування – 44,71%; за показником годинної продуктивності устаткування – 19,38%; за показником питомих витрат, величина яких є прямо пропорційною натуральному обсягу виготовлення продукції – 13,89%; за показником витрат на виготовлення продукції, величина яких є прямо пропорційною корисному фонду робочого часу устаткування – 16,26%; за показником умовно-постійних витрат – 5,77%. Отже, основним резервом покращення використання економічного потенціалу ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів» є зростання річного фонду корисного часу роботи парку устаткування. Відповідно, це підприємство має значний невикористаний внутрішній (ендогенний) економічний потенціал, тоді як його зовнішній (екзогенний) потенціал (що визначається попитом на продукцію) є недостатнім для повного завантаження існуючих виробничих потужностей.

На попередньому етапі процесу оцінювання економічних можливостей підприємств доцільно ендогенний та екзогенний потенціали розглядати відокремлено. При цьому в процесі оцінювання ендогенного потенціалу підприємства параметри його зовнішнього середовища (зокрема, попит та ціни на продукцію) необхідно приймати як сталі величини, а при оцінюванні екзогенного потенціалу фіксованими слід вважати показники внутрішнього середовища суб'єкта господарювання (зокрема, норми витрат та обсяги виробничих ресурсів). Тому інформаційна база оцінювання та процедура трансформації вхідної інформації в оціночні показники для цих двох різновидів економічного потенціалу підприємства значною мірою відрізнятимуться між собою. Разом з тим, спільними є принципи, на яких повинно базуватися інформаційне та методичне забезпечення оцінювання як ендогенного, так і екзогенного економічного потенціалу підприємства, а саме: 1) кожен з них повинен оцінюватись системою показників, що має ієрархічну побудову; 2) систему показників їх оцінювання повинен визначати наперед обраний

метод; 3) їх узагальнювальне кількісне оцінювання повинно здійснюватись за допомогою показника максимально можливого прибутку підприємства від повної реалізації відповідного виду його економічного потенціалу за певний проміжок часу; 4) процес оброблення інформації, необхідної для отримання числових значень показників їх оцінювання, повинен враховувати ієрархічний характер цільової функції, яка у формалізованому вигляді описує мету, яку прагне досягти підприємство. Зокрема, максимізація його прибутку може передбачати мінімізацію питомих витрат на виробництво продукції, які, своєю чергою, можуть бути мінімізовані внаслідок підвищення продуктивності праці і т.д. Таким чином, існує певна ієрархія цільових функцій, що відображається у вигляді доволі складної сукупності ланцюжків відповідних критеріальних показників. Важливе значення при цьому має встановлення співвідношень між цільовими функціями нижчих та вищих рівнів, а також урахування наявності системи обмежень, параметри яких можуть бути значеннями цільових функцій нижчого рівня.

Виконані дослідження свідчать, що система показників оцінювання як ендogenous, так і екзогенного економічного потенціалу підприємства повинна складатися з чотирьох рівнів, а саме: 1-й рівень – первинні часткові показники, значення яких можна отримати безпосередньо з вхідної інформації про характеристики внутрішнього та зовнішнього середовища суб'єкта господарювання або шляхом обчислення числових значень на засадах проведення відносно відокремлених для кожного з таких показників операцій нормування (встановлення їх граничних значень) чи оптимізації, яка не потребуватиме розгляду цільових функцій більш високого рівня; 2-й рівень – вторинні часткові показники, які ґрунтуються на даних про первинні часткові індикатори і значення яких отримуються у процесі побудови та розрахунку відповідної оптимізаційної економіко-математичної моделі; 3-й рівень – комплексні показники, що характеризують сукупну за усіма видами продукцію підприємства, очікувану величину операційного прибутку та необхідні зміни у структурі активів, які доцільно здійснити підприємству; 4-й рівень – інтегральний показник оцінювання, який повинен в узагальненому вигляді враховувати, окрім очікуваного прибутку підприємства в разі повного використання певного виду економічного потенціалу, також і можливі доходи від продажу зайвого майна або здавання його в оренду.

Таким чином, формування системи показників оцінювання наявного ендogenous економічного потенціалу машинобудівного підприємства передбачає виділення чотирьох перелічених їх рівнів (рис. 1). При цьому, враховуючи, що поточний ендogenous потенціал є тотожним виробничим можливостям господарюючого суб'єкта, первинні часткові показники його оцінювання стосуються лише виробничих ресурсів підприємства та різновидів його операційної діяльності, тоді як оцінювання стратегічного економічного потенціалу підприємства, зокрема його ендogenous складової, повинно ґрунтуватися на врахуванні усієї сукупності економічних ресурсів (у тому числі – фінансових та інформаційних) та усіх різновидів діяльності суб'єкта підприємництва (у тому числі – інноваційної).

Отже, процедура оцінювання наявного ендogenous економічного потенціалу машинобудівного підприємства повинна зводитись до вирішення завдання пошуку

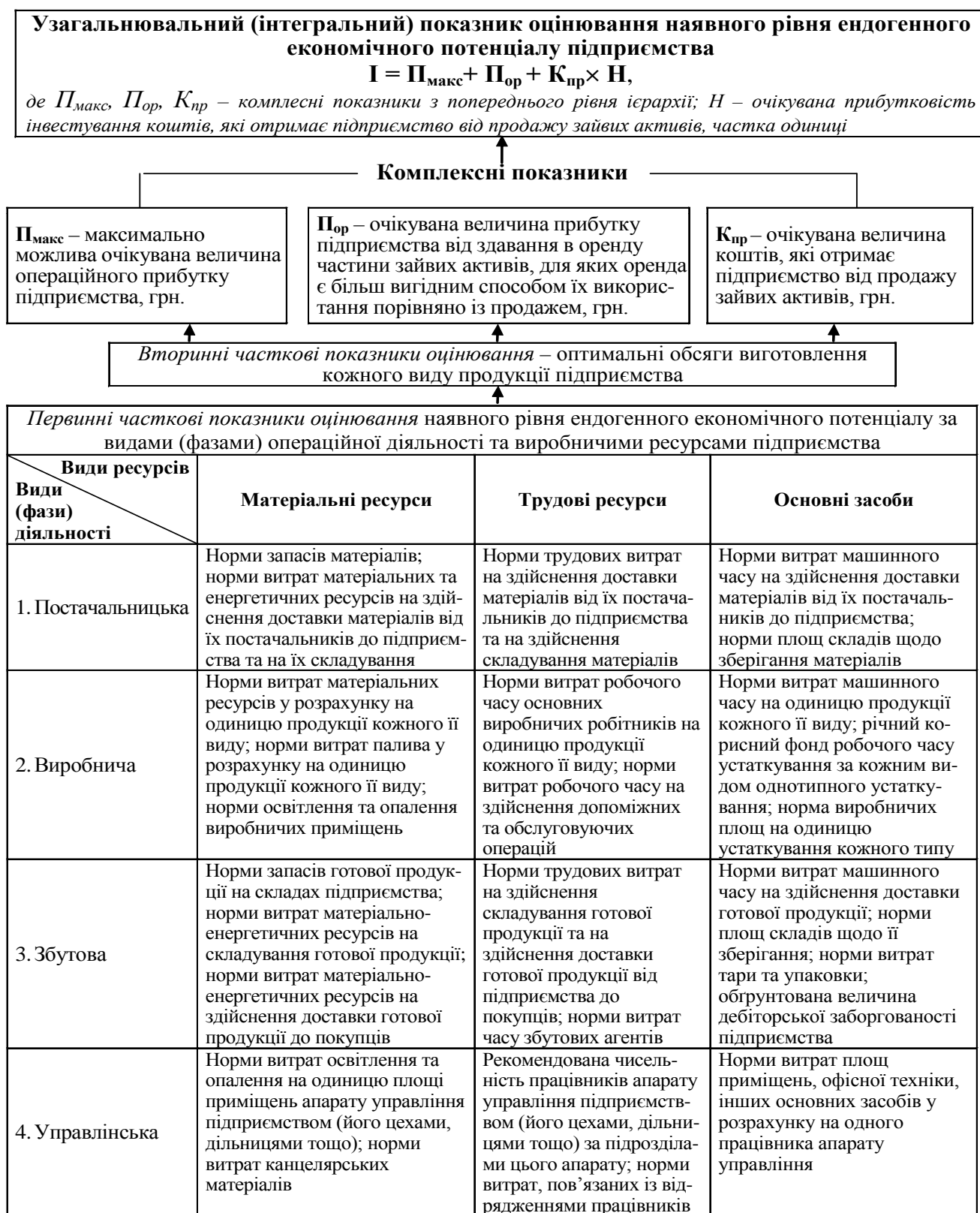

Рис. 1. Ієрархія показників наявного економічного потенціалу машинобудівного підприємства

Примітка: розроблено автором

максимально можливої величини його операційного прибутку шляхом визначення оптимальних натуральних обсягів виготовлення та реалізації кожного виду продукції і встановлення найкращих значень тих первинних та вторинних показників оцінювання

економічних можливостей підприємства, які піддаються зміні завдяки ухваленню і реалізації певних управлінських рішень (такі показники у подальшому будемо називати керованими параметрами). За таких умов послідовність оцінювання наявного рівня економічного потенціалу машинобудівного підприємства на засадах використання описаного вище комбінованого підходу буде містити такі етапи: 1) побудова множини керованих параметрів; 2) поділ цих параметрів на ті, що нормуються, та ті, що оптимізуються; при цьому параметрами, які оптимізуються, є ті з них, зміна величини яких зумовлює зміну розміру певних видів витрат підприємства (обчисленого на одиницю величини керованого параметру або на питому чи загальну величину якогось іншого виду витрат підприємства), а усі інші керовані параметри слід зарахувати до таких, що нормуються (для них найкращою є максимально або мінімально можлива їх величина); 3) поділ керованих параметрів, що підлягають оптимізації, на дві групи: ті, для визначення найкращої величини яких не потрібно розглядати критеріальні показники вищих рівнів, та ті, для яких потрібно здійснювати такий розгляд; 4) визначення найкращих значень керованих параметрів, процедура оптимізації яких не потребує врахування цільових функцій вищого рівня та бажаної (максимально або мінімально можливої) величини тих керованих параметрів, які нормуються; 5) виокремлення лімітуючого фактора (або низки таких факторів), що виступає як обмеження на натуральні обсяги виробництва і реалізації підприємством продукції; 6) побудова та реалізація економіко-математичної моделі оптимізації фізичних обсягів виготовлення та реалізації продукції машинобудівним підприємством, у якій цільовою функцією виступатиме сукупна за всіма видами продукції величина операційного прибутку з урахуванням наявних обмежень. Зокрема, модель оптимізації натуральних обсягів виготовлення продукції машинобудівного підприємства у випадку наявності одного внутрішнього лімітуючого фактора буде мати такий вигляд:

$$Z = \sum_{i=1}^n (C_i - c'_{\min i} - c'_{\text{opt} i}) \times O_i \rightarrow \max; \quad (1)$$

$$\sum_{i=1}^n t_i \times O_i \leq T_{\text{лmax}}; \quad (2)$$

$$O_i \leq H_i, \quad (3)$$

де Z – цільова функція, що характеризує сукупну величину маржинального доходу підприємства від виготовлення та реалізації ним усіх видів продукції, які потрапляють у його виробничу програму, грн.; n – кількість видів продукції, які виробляє або може виробляти підприємство, одиниць; C_i – відпускна ціна одиниці i -того виду продукції, який виробляє або може виробляти підприємство, без непрямих податків, грн.; $c'_{\min i}$ – мінімально можлива величина змінних витрат підприємства на виготовлення одиниці i -того виду продукції, окрім витрат, що підлягають оптимізації, грн.; $c'_{\text{opt} i}$ – оптимальна величина тієї частини змінних витрат підприємства на виготовлення одиниці i -того виду продукції, що підлягають оптимізації і являють собою функцію від t_i , грн.; O_i – шуканий натуральний обсяг виробництва i -того виду продукції, фізичних одиниць; t_i – питома значення лімітуючого показника-фактора за i -тим видом продукції у відповідних одиницях

виміру; $T_{лmax}$ – максимально можливе сукупне значення лімітуючого показника-фактора у відповідних одиницях виміру; H_i – максимальна величина попиту на i -тий вид продукції у фізичних одиницях виміру.

Якщо частина змінних витрат на одиницю виготовлення певного виду продукції є функцією від питомого значення лімітуючого показника, то для знаходження оптимальних натуральних обсягів виготовлення кожного виду продукції потрібно мати відомості про функцію, яка описує залежність між питомими витратами лімітуючого фактора та величиною витрат підприємства на виготовлення одиниці даного виду продукції, що залежать від питомих витрат лімітуючого фактора. Побудова такої функції потребує використання методів кореляційно-регресійного аналізу, що вимагає попереднього вибору певної специфікації (загального вигляду) даної функції. Зокрема, одним з можливих варіантів такої специфікації є наступний:

$$c'_{opt i}(t_i) = A_i \times t_i^{-\alpha_i}, \quad (4)$$

де $c'_{opt i}(t_i)$ – функція, яка описує залежність між питомими витратами лімітуючого фактора та величиною витрат підприємства на виготовлення одиниці i -того виду продукції, що залежать від питомих витрат лімітуючого фактора t_i , грн.; A_i , α_i – параметри функції, числові значення яких отримуються за допомогою застосування статистичних методів. Тоді попередня величина оптимального значення питомих витрат лімітуючого фактора для виготовлення одиниці i -того виду продукції підприємства ($t'_{opt i}$) буде визначатися за такою формулою:

$$t'_{opt i} = -\alpha_i \sqrt{\frac{C_i - c'_{mini}}{(1 + \alpha_i) \times A_i}}, \quad (5)$$

а остаточна величина оптимального значення питомих витрат лімітуючого фактора для виготовлення одиниці i -того виду продукції ($t_{opt i}$) визначатиметься таким чином:

$$t_{opt i} = \begin{cases} t'_{opt i}, & \text{якщо } t'_{opt i} \geq t_{mini}, \\ t_{mini}, & \text{якщо } t'_{opt i} < t_{mini} \end{cases}, \quad (6)$$

де t_{mini} – мінімально можлива величина лімітуючого фактора, потрібна для виготовлення одиниці i -того виду продукції підприємства.

Тоді для визначення таких значень O_i та t_i , за яких максимізується цільова функція (1), слід здійснити ранжування видів продукції у порядку спадання показника $(C_i - c'_{mini} - c'_{opt i}) / t_{opt i}$ з подальшим їх включенням у виробничу програму підприємства (з урахуванням обмежень на величину попиту), яке повинно відбуватися доти, доки не вичерпається загальна величина лімітуючого фактора.

У табл. 2 наведено вторинні часткові, комплексні та узагальнювальний показники оцінювання наявного ендogenous економічного потенціалу ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів», які отримані на засадах розв'язку запропонованої оптимізаційної моделі. Так, максимально можлива величина операційного прибутку підприємства за умови повної реалізації його внутрішніх економічних можливостей становитиме 63801,7 тис. грн.

Значення вторинних часткових, комплексних та узагальнювального показника оцінювання наявного ендегенного економічного потенціалу ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів» станом на 31.12.2013 р.

Назви показників, одиниці виміру	Значення показників			
	За видами продукції			За усією сукупністю видів продукції
	Кран КТА-18	Кран КТА-25	Кран КТА-32	
1. Вторинні часткові показники оцінювання				
1.1 Оптимальні питомі витрати корисного часу устаткування для виготовлення одиниці кожного виду продукції, тис. маш.-год./шт.	1,077	1,277	1,368	
1.2 Мінімально можливі питомі змінні витрати підприємства, які не залежать від інтенсивності використання обладнання, тис.грн./шт.	218,3	365,1	482,4	
1.3 Оптимальні питомі витрати на виготовлення продукції, які залежать від інтенсивності використання парку обладнання, тис. грн./шт.	110,3	113,3	131,8	
1.4 Оптимальні сукупні питомі змінні витрати на виготовлення підприємством продукції за її видами, тис. грн./шт.	328,6	478,4	614,2	
1.5 Мінімально можлива величина сукупних постійних витрат підприємства у розрахунку на усю його виробничу програму, тис. грн.				30202,9
1.6 Оптимальні річні натуральні обсяги виготовлення продукції, шт.	71	289	196	
1.7 Максимально можлива величина маржинального доходу від виготовлення загального обсягу продукції, тис. грн.	9400,4	45835,4	38768,8	94004,6
2. Комплексні показники оцінювання				
2.1 Максимально можливий операційний прибуток, тис. грн.				63801,7
2.2 Очікувана величина коштів, які отримає підприємство від продажу зайвих активів, тис. грн.				4253
2.3 Очікувана величина прибутку підприємства від здавання в оренду частини зайвих активів, для яких оренда є більш вигідним способом їх використання порівняно із продажем, тис. грн.				474,3
3. Узагальнювальний (інтегральний) показник оцінювання, тис.грн.				65221,7

Примітка: розраховано автором за даними звітності ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів»

Послідовність оцінювання екзогенного економічного потенціалу машинобудівного підприємства (у випадку наявності одного лімітуючого фактора) наведено на рис. 2, а результати її практичного застосування представлені у роботі. При цьому величина екзогенного економічного потенціалу у ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів» виявилась суттєво меншою за величину ендегенного потенціалу, що обумовлено низьким попитом на продукцію цього підприємства. Отже, запропонована система показників оцінювання ендегенного та екзогенного потенціалу машинобудівних підприємств дозволяє отримати його узагальнену кількісну оцінку на засадах встановлення та оптимізації параметрів, що характеризують чинники формування внутрішніх та зовнішніх економічних можливостей цих підприємств.

У третьому розділі «Розроблення методів оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств» розроблено підхід до оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств на засадах встановлення очікуваних фінансових результатів їх діяльності; запропоновано метод оцінювання конкурентного потенціалу підприємств за окремими видами їх продукції; удосконалено метод оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств на засадах вимірювання їх ринкової вартості.

Слід відзначити, що величина економічного потенціалу підприємства переважно визначається обсягом його матеріальних активів. У процесі прийняття

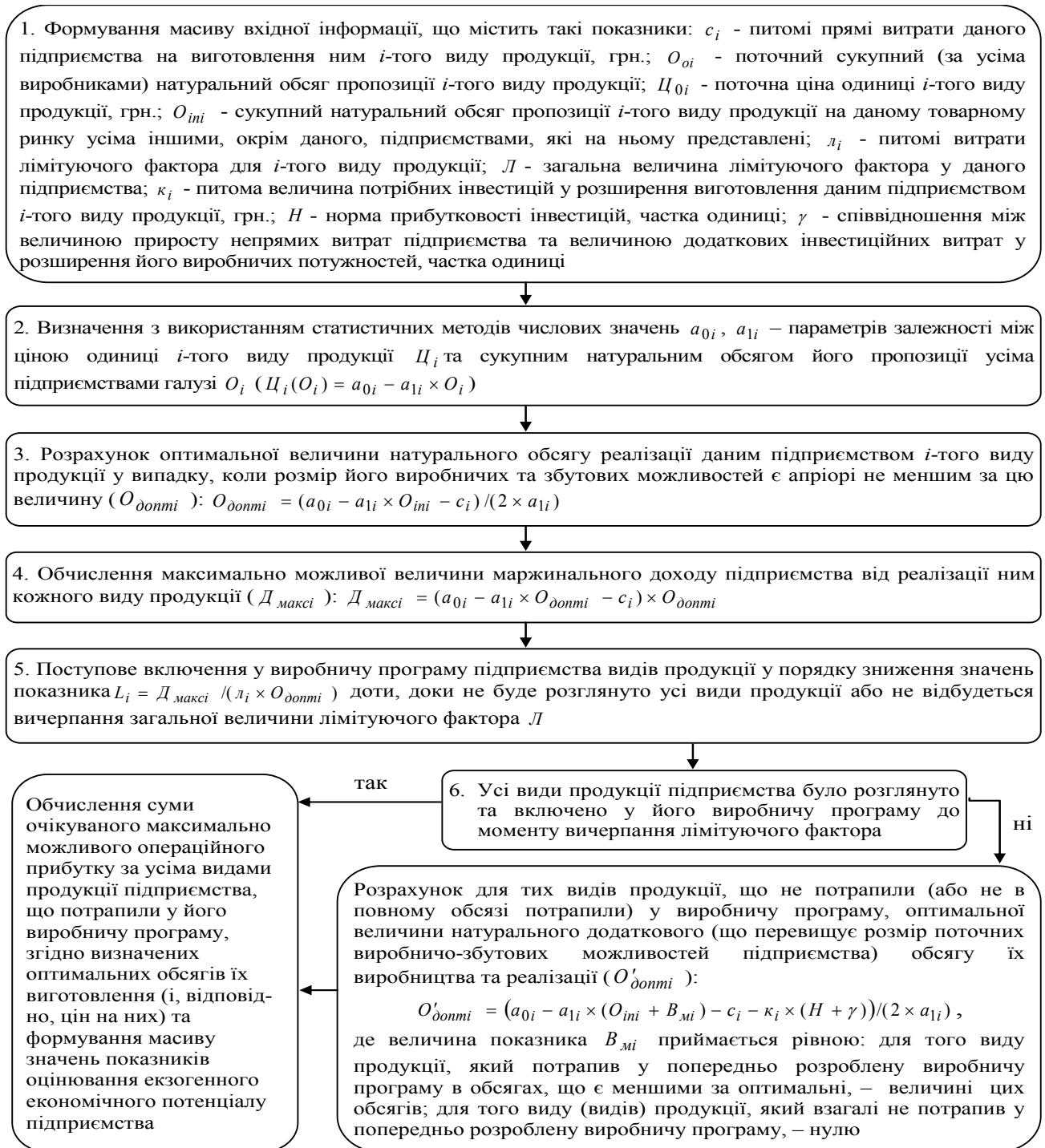

Рис. 2. Послідовність оцінювання екзогенного економічного потенціалу машинобудівного підприємства

Примітка: розроблено автором

інвестиційних рішень про доцільність придбання матеріальних активів (насамперед, основних засобів) підприємство повинно зіставляти очікувані дисконтовані грошові потоки від експлуатації цих активів із обсягом інвестицій у їх купівлю. При цьому дисконтна ставка є нормативом прибутковості інвестицій, що задається інвестором (зокрема, може бути встановленим на рівні прибутковості активів найбільш рентабельних підприємств галузі). Здійснюючи ретроспективне оцінювання попередньо прийнятого рішення про придбання майна, власник активів буде вважати його правильним, якщо дисконтована на момент їх купівлі фактична

величина чистого грошового потоку від експлуатації цих активів (сума прибутку та амортизаційних відрахувань) буде, принаймні, дорівнювати початковій величині вкладеного у них капіталу. Тому доцільно проводити оцінювання економічного потенціалу підприємств на засадах встановлення фінансових результатів їх діяльності, які забезпечуватимуть мінімально допустиму ефективність інвестицій, що були вкладені у матеріальні активи цих підприємств у попередні періоди (рис. 3).

1. Здійснюється поділ основних виробничих фондів (ОВФ) підприємства на групи залежно від тривалості фактично відпрацьованого ними часу з моменту введення в експлуатацію

2. Для кожної групи ОВФ встановлюється сумарна первісна вартість елементів ОВФ, що входять у неї

3. Для кожної групи ОВФ визначається ретроспективна величина чистого грошового потоку (ЧГП) у кожен рік їх фактичної експлуатації (Q_{znit}): $Q_{znit} = A_{it} + k_{it} \times (P_{qit} - K_{обit} \times E_{\delta})$, де A_{it} – величина річних амортизаційних відрахувань на реновацію i -тої групи елементів ОВФ підприємства у t -ому році від моменту введення в експлуатацію елементів цієї групи, грн.; k_{it} – частка первісної вартості i -тої групи елементів ОВФ у загальній середньорічній первісній вартості усієї сукупності ОВФ підприємства у t -ому році від моменту введення в експлуатацію елементів i -тої групи ОВФ, частка одиниць; P_{qit} – річна величина чистого прибутку підприємства у t -ому році від моменту введення в експлуатацію елементів i -тої групи ОВФ, грн.; $K_{обit}$ – середньорічна вартість оборотних коштів підприємства у t -ому році від моменту введення в експлуатацію елементів i -тої групи ОВФ, грн.; E_{δ} – ставка дисконту, частка одиниць

4. Обчислюється дисконтована величина ЧГП кожної групи елементів ОВФ (D_i) за увесь період їх фактичного функціонування (T_i): $D_i = \sum_{t=1}^{T_i} \frac{Q_{znit}}{(1 + E_{\delta})^t}$

5. Розраховується приведена на теперішній момент часу мінімально допустима величина майбутнього ЧГП від експлуатації елементів ОВФ, що включаються у i -ту групу (D_{ni}): $D_{ni} = (K_i - D_i) \times (1 + E_{\delta})^{T_i}$, де K_i – первісна вартість i -тої групи елементів ОВФ, грн.

6. Обчислюється приведена на теперішній момент часу мінімально допустима величина майбутнього чистого прибутку від експлуатації елементів ОВФ i -тої групи (D_{chni}): $D_{chni} = D_{ni} - Z_i$, де Z_i – поточна (на теперішній момент часу) залишкова вартість усієї сукупності елементів ОВФ, що включаються у i -ту їх групу, грн.

7. Обчислюється величина економічного потенціалу підприємства за усією сукупністю ОВФ, якими суб'єкт господарювання володіє на теперішній момент часу ($P_{H\Phi}$): $P_{H\Phi} = \sum_{i=1}^m D_{chni}$, де m – кількість груп елементів ОВФ, одиниць

8. Обчислюється сукупна величина економічного потенціалу підприємства (P_{HC}): $P_{HC} = P_{H\Phi} + O_k$, де O_k – величина оборотних коштів підприємства на теперішній момент часу, грн.

Рис. 3. Послідовність оцінювання економічного потенціалу підприємства на засадах встановлення очікуваних фінансових результатів його діяльності

Примітка: розроблено автором

Зростання ефективності господарської діяльності машинобудівних підприємств потребує підвищення конкурентоспроможності їхньої продукції, що вимагає оцінювання їх конкурентного потенціалу. У роботі запропоновано узагальнювальні індикатори вимірювання конкурентного потенціалу машинобудівного підприємства за

окремими видами продукції та розроблено метод оцінювання його стратегічних конкурентних можливостей, послідовність застосування якого подано на рис. 4.

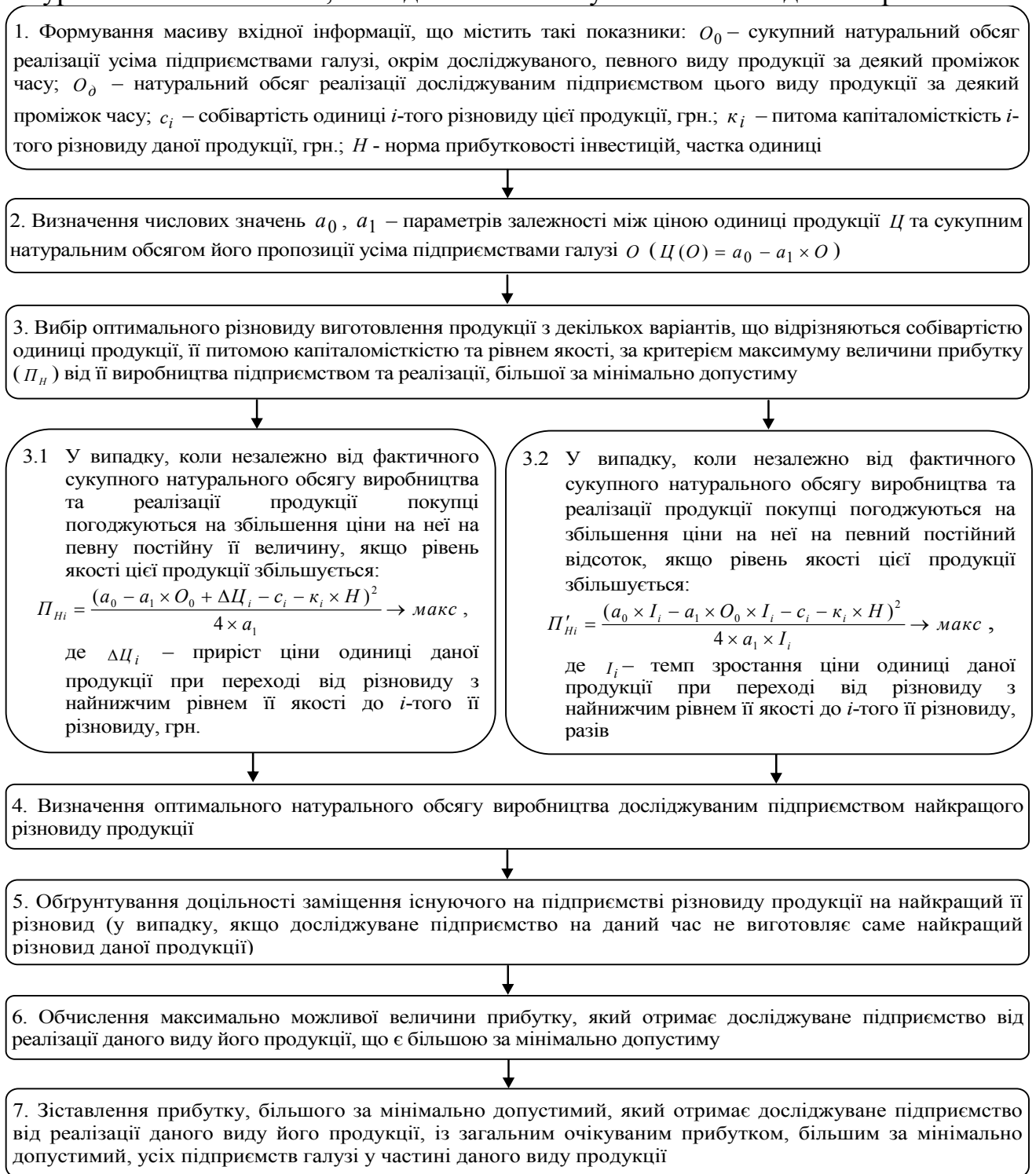

Рис. 4. Послідовність оцінювання стратегічного конкурентного потенціалу машинобудівного підприємства за певним видом його продукції

Примітка: розроблено автором

Цей метод (рис. 4) ґрунтується на встановленні максимально можливої різниці між очікуваним прибутком від реалізації та мінімально допустимою його величиною, яка визначається обсягом інвестицій, потрібних для його отримання. Проте, ще вищий ступінь узагальнення має такий показник оцінювання економічного потенціалу

підприємства, як його ринкова вартість. При цьому виокремлення рівня конкурентності ринків та його динаміки, як чинників впливу на величину ринкової вартості дає змогу провести градацію ринків за цим рівнем і показати, що підходи до оцінювання вартості підприємства повинні бути диференційовані залежно від рівня конкурентності товарних ринків, на яких воно працює (табл. 3). Наприклад, процедури оцінювання вартості підприємства-монополіста та підприємства, що працює в умовах конкурентного ринку, повинні відрізнитися.

Таблиця 3

Особливості оцінювання вартості підприємства залежно від ступеня конкурентності ринку збуту його продукції

Типи ринків збуту продукції залежно від ступеня їх конкурентності	Особливості оцінювання вартості підприємства
1. Ринок з низькою конкуренцією, що збережеться протягом тривалого проміжку часу, та із перспективою подальшого зростання попиту на продукцію підприємства-монополіста	У чистий грошовий потік підприємства (ЧГП) потрібно включати величину прибутку, більшу за мінімально допустиму, з урахуванням того, що вона буде надходити протягом необмеженого проміжку часу; потрібно враховувати перспективи її зростання у подальшому; слід враховувати можливість реінвестування прибутку підприємства у його розвиток
2. Ринок з низькою конкуренцією, що збережеться протягом тривалого проміжку часу, та без перспектив подальшого зростання попиту на продукцію підприємства-монополіста	У ЧГП потрібно включати величину прибутку, більшу за мінімально допустиму, з урахуванням того, що вона буде надходити протягом необмеженого проміжку часу; враховувати перспективи її зростання у подальшому не потрібно; враховувати можливість реінвестування прибутку підприємства у його розвиток не потрібно
3. Ринок з низькою конкуренцією, що збережеться протягом деякого обмеженого проміжку часу, та з перспективою зростання попиту на продукцію підприємства-монополіста	У ЧГП підприємства потрібно включати величину прибутку, більшу за мінімально допустиму, з урахуванням того, що вона буде надходити протягом обмеженого проміжку часу; потрібно враховувати перспективи її зростання у подальшому; слід враховувати можливість реінвестування прибутку підприємства у його розвиток
4. Ринок з низькою конкуренцією, що збережеться протягом деякого обмеженого проміжку часу, та без перспектив подальшого зростання попиту на продукцію підприємства-монополіста	У ЧГП потрібно включати величину прибутку, більшу за мінімально допустиму, з урахуванням того, що вона буде надходити протягом обмеженого проміжку часу; враховувати перспективи її зростання у подальшому не потрібно; враховувати можливість реінвестування прибутку підприємства у його розвиток не потрібно
5. Ринок з високим ступенем конкуренції, за якого стан рівноваги на ньому настає досить швидко	У ЧГП не потрібно включати величину прибутку, більшу за мінімально допустиму; враховувати перспективи зростання прибутку в подальшому не потрібно; враховувати можливість реінвестування прибутку підприємства у його розвиток не потрібно

Примітка: складено автором

Однією з найбільш відомих у практиці оцінювання вартості підприємства є модель Гордона. Проте, у багатьох випадках її застосування є недостатньо обґрунтованим, оскільки, згідно з проведеною типологією ринків (див. табл. 3), вона може бути застосованою лише до підприємств-монополістів, що мають перспективу постійного розширення виробництва та збуту, доходи та прибутки яких зростають у геометричній прогресії. Окрім того, ця модель не враховує, що таке зростання потребує постійного вкладення інвестицій. Для того, щоб позбутися цих недоліків, у роботі побудовано дві економіко-математичні моделі:

1) модифікована модель Гордона з урахуванням потреби вкладення інвестицій для досягнення приросту прибутку підприємства:

$$V_{нзм} = \frac{П_1}{E_\partial - \alpha} \times \left(1 - \frac{\alpha}{П_{рф}} \right), \quad (7)$$

де $V_{нзм}$ – вартість підприємства за модифікованою моделлю Гордона, грн.; $П_1$ – прибуток підприємства у першому році, грн.; E_∂ – ставка дисконту, частка одиниці;

α – щорічний темп приросту прибутку, частка одиниці; $\Pi_{p\phi}$ – фактична річна прибутковість інвестицій, що вкладаються у розвиток підприємства, частка одиниці;

2) модель оцінювання вартості підприємства, для якого існує можливість певний час реінвестувати свій прибуток за ставкою, що перевищує ставку дисконту:

$$B_{np} = \frac{\Pi_1 \times ((1 + \Pi_{p\phi})^T - 1)}{\Pi_{p\phi} \times (1 + E_\delta)^T} + \frac{\Pi_1 \times (1 + \Pi_{p\phi})^T}{E_\delta \times (1 + E_\delta)^T}, \quad (8)$$

де B_{np} – вартість підприємства, для якого існує можливість певний час реінвестувати свій прибуток за ставкою, що перевищує ставку дисконту, грн.; T – проміжок часу, протягом якого у підприємства існує можливість реінвестувати свій прибуток за ставкою, що перевищує ставку дисконту, років.

При встановленні остаточної величини вартості підприємства як узагальнювального індикатора його економічного потенціалу необхідно узгодити результати оцінювання, отримані з використанням різних підходів. Таке узгодження можна забезпечити шляхом запропонованого у роботі прийому повторного перерахунку вартості підприємства. Окрім того, для підвищення точності результатів встановлення величини сукупного економічного потенціалу суб'єкта господарювання було розроблено інтегрований метод оцінювання вартості підприємства, який об'єднує елементи дохідного, витратного та порівняльного підходів. Цей метод ґрунтується на застосуванні такого аналітичного виразу:

$$B'_{nn} = K_{kn} \times (B_{ак} + K_{онт} - K_{вивонт}) \times \Pi_{ронт} / E_\delta, \quad (9)$$

де B'_{nn} – ринкова вартість підприємства, обчислена за допомогою інтегрального підходу, грн.; K_{kn} – коефіцієнт коригування поточного значення чистого прибутку підприємства з урахуванням прогнозних його змін у майбутньому (відношення прогнозного середньорічного чистого прибутку підприємства до величини цього прибутку у звітному році), частка одиниці; $B_{ак}$ – сумарна поточна первісна вартість активів оцінюваного підприємства, грн.; $K_{онт}$ – оптимальна величина інвестицій у дане підприємство, яка відповідає найкращому варіанту реалізації заходів зі зростання його вартості, грн.; $K_{вивонт}$ – оптимальний обсяг виведених з експлуатації необоротних активів підприємства за їх первісною вартістю відповідно до найкращого варіанту реалізації заходів зі зростання його вартості, грн.; $\Pi_{ронт}$ – оптимальний рівень прибутковості активів оцінюваного підприємства, що відповідає найкращому варіанту реалізації заходів зі зростання його ринкової вартості, частка одиниці:

$$\Pi_{ронт} = (D_{онт} - B_{онт}) / (B_{ак} + K_{онт} - K_{вивонт}), \quad (10)$$

де $D_{онт}$, $B_{онт}$ – відповідно оптимальна річна величина виручки від реалізації продукції підприємства та його витрат, які відповідають найкращому варіанту реалізації заходів зі зростання вартості підприємства, грн.

Використовуючи запропонований підхід до оцінювання ринкової вартості машинобудівного підприємства, можна отримати інтегральну оцінку величини його сукупних економічних можливостей та встановити напрями їх реалізації, які слід враховувати у процесі планування діяльності господарюючого суб'єкта.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення науково-практичного завдання із розроблення теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування і використання системи показників та методів оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств. Результати виконаного дослідження дають змогу сформулювати наступні висновки:

1. При побудові показників та розробленні методів оцінювання економічних можливостей підприємства важливе значення має уявлення про його характерні риси, різновиди та механізм формування. З цією метою доцільно скористатися запропонованими в роботі типологією економічного потенціалу підприємства з виокремленням низки додаткових типологічних ознак (за рівнем узагальненості цілей реалізації потенціалу підприємства; за наявністю у підприємства на даний момент часу необхідних обсягів ресурсів та компетенцій для досягнення поставлених цілей; за відношенням до зовнішнього середовища; залежно від характеру вхідної інформації для оцінювання потенціалу підприємства) та групуванням чинників формування економічних можливостей підприємства на засадах побудови трирівневої моделі, згідно якої усі ці чинники поділяють на: первинні чинники; вторинні чинники, кількісне оцінювання яких ґрунтується на використанні інформації про первинні чинники; узагальнювальні чинники, кількісне оцінювання яких ґрунтується на використанні інформації про первинні та вторинні чинники, що справляють вплив на наявний рівень економічного потенціалу підприємства, та застосуванні відповідних методів обробки такої інформації (зокрема, методів оптимізації).

2. Одним з найбільш загальних індикаторів економічного потенціалу підприємства є його ринкова вартість, оцінювання якої повинно враховувати основні чинники, що справляють вплив на її формування. У зв'язку з цим, у процесі вимірювання ринкової вартості економістам машинобудівного підприємства доцільно використати розроблене в роботі групування її чинників шляхом виокремлення трьох їхніх типів: безпосереднього впливу, опосередкованого впливу та первинних, до яких, своєю чергою, належать: чинники, що характеризують товарні ринки, на яких працює підприємство; чинники, що характеризують продукцію підприємства; чинники, що характеризують ресурсне забезпечення підприємства та систему його менеджменту; чинники, що характеризують активи та пасиви підприємства; макроекономічні чинники.

3. Визначення величини сукупного економічного потенціалу машинобудівних підприємств повинно враховувати як внутрішню, так і зовнішню його складові. Тому фахівцям економічних служб машинобудівних підприємств з метою оцінювання їх поточних економічних можливостей варто скористатися запропонованою у роботі системою показників оцінювання ендогенного та екзогенного економічного потенціалу підприємств, що ґрунтується на застосуванні комбінованого підходу, за якого значення окремих часткових показників оцінювання задають шляхом встановлення їх граничного (нормованого) рівня, а інших – оптимізують, та має ієрархічну побудову, складаючись з первинних часткових, вторинних часткових, комплексних та узагальнювального показників.

4. При плануванні господарської діяльності машинобудівних підприємств необхідно враховувати відомості про мінімально можливу величину очікуваних фінансових результатів, за якої забезпечується належний рівень ефективності вкладених інвестицій. У зв'язку з цим фінансистам та економістам машинобудівних підприємств доцільно застосовувати в практиці планових розрахунків запропонований показник необхідної величини фінансових результатів діяльності машинобудівних підприємств у майбутні періоди, за якої буде забезпечена мінімально допустима ефективність інвестицій, вкладених у матеріальні активи підприємств, як індикатор вимірювання їх сукупного економічного потенціалу.

5. У процесі оцінювання конкурентного потенціалу машинобудівних підприємств постає завдання визначення оптимальної частки ринків збуту їхньої продукції. Тому фахівці виробничих та економічних підрозділів підприємств можуть використати запропонований у роботі метод оцінювання конкурентного потенціалу машинобудівного підприємства за видами продукції, який ґрунтується на засадах визначення максимально можливої різниці між очікуваним прибутком від її реалізації та мінімально допустимою його величиною шляхом встановлення оптимального натурального обсягу виробництва цієї продукції.

6. Узагальнююча оцінка економічних можливостей машинобудівного підприємства у вигляді показника його ринкової вартості передбачає застосування різноманітних методичних підходів, кожен з яких ґрунтується на різних масивах вхідної інформації. Більш точну оцінку ринкової вартості підприємства можна отримати, якщо її інформаційна база буде містити відомості, які відповідають усім основним методам вимірювання цієї вартості. Досягти цього завдання економісти машинобудівних підприємств зможуть, якщо використають розроблений в роботі метод визначення величини сукупного економічного потенціалу машинобудівного підприємства за допомогою розрахунку його ринкової вартості, який передбачає одночасне застосування окремих складових дохідного, порівняльного та витратного підходів.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1.1. Праці у наукових фахових виданнях України

1. Лесик Л.І. Чинники впливу на процес формування ринкової вартості промислового підприємства / Л.І. Лесик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.4. – С. 246-252.

2. Лесик Л.І. Типологія видів і чинників формування економічного потенціалу підприємства / Л.І. Лесик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.12. – С. 271-278.

3. Лесик Л.І. Оцінювання інвестиційної та інноваційної активності підприємств та аналізування чинників їх інвестиційно-інноваційного потенціалу / В.А. Гришко, О.Я. Колещук, Л.І. Лесик // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – № 714. – С. 194-200. (*Особистий внесок автора: запропоновано підходи до групування чинників інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємства*).

4. * Лесик Л.І. Система показників оцінювання поточного рівня ендogenous економічного потенціалу підприємств / В.В. Козик, О.Ю. Ємельянов, Л.І. Лесик // Економічний простір. – 2014. – №86. – С. 173-184. (Бази даних: Index Copernicus, РИНЦ) *(Особистий внесок автора: запропоновано підхід до оцінювання поточного рівня ендogenous потенціалу машинобудівних підприємств)*.

5. * Лесик Л.І. Методичні засади інформаційного забезпечення процесу оцінювання ендogenous та екзогенного економічного потенціалу підприємства / О.Ю. Ємельянов, Л.І. Лесик, В.А. Гришко // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – №12 (162). – С. 395-402. (Бази даних: Scopus, Index Copernicus, Thomson Reuters Scientific, EBSCOhost, Ulrich's Periodicals directory) *(Особистий внесок автора: запропоновано алгоритм оцінювання екзогенного та ендogenous економічного потенціалу машинобудівних підприємств)*.

6. * Лесик Л.І. Теоретичні засади формування та оцінювання виробничо-збутового потенціалу машинобудівних підприємств / О.Ю. Ємельянов, Л.І. Лесик, А.Л. Висоцький // Бізнес-інформ. – 2015. – №1. – С. 124-130. (Бази даних: Ulrichsweb, Index Copernicus, RePEc, РИНЦ, DOAJ, Academic Journals Database, СОРАС) *(Особистий внесок автора: розроблено трирівневу модель оцінювання рівня виробничо-збутового потенціалу машинобудівних підприємств)*.

1.2. Праці у наукових періодичних виданнях іноземних держав, які включені до міжнародних наукометричних баз даних

7. Лэсык Л.И. Понятие, виды и методы оценки экономического потенциала предприятий / Л.И. Лэсык // Проблемы экономики и менеджмента: науч.-практ. журнал. – 2014. – №1 (29). – С. 40-49. (База даних: РИНЦ).

8. Lesyk Lilia. The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products / Olexandr Emelyanov, Tetyana Petrushka, Lilia Lesyk, Valentyna Hryshko // International Journal of Business, Humanities and Technology. – 2014. – Vol. 4, № 4. – P. 129-135. (Бази даних: Cabell's directories, Ulrich's Periodicals directory, EBSCOhost, Index Copernicus, Gale Gengale Learning, DOAJ) *(Особистий внесок автора: запропоновано підходи до оцінювання впливу рівня технологічного розвитку на конкурентоздатність продукції)*.

2. Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Лесик Л.І. Інноваційна діяльність підприємства як чинник формування його ринкової вартості / Л.І. Лесик // Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури», 19-21 травня 2011 р.: матер. конф. – Львів, 2011. – С. 306-307.

10. Лесик Л.І. Обґрунтування рішень щодо вибору форми оновлення основних засобів підприємств / О.Я. Колещук, В.А. Гришко, Л.І. Лесик // Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми економіки і менеджменту», 10-12 листопада 2011 р.: матер. конф. – Львів, 2011. – С. 377-378. *(Особистий внесок автора: запропоновано критерії прийняття рішень з оновлення основних засобів)*.

11. Лесик Л.І. Оцінювання вартості основних засобів підприємства у процесі вибору найкращої форми їх оновлення / О.Я. Колещук, Л.І. Лесик, А.Л. Висоцький // Науково-практична конференція «Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства», 26-28 квітня 2012 р.: матер. конф. – Львів, 2012. – С. 126. *(Особистий внесок автора: обґрунтовано підходи до оцінювання вартості основних засобів підприємств)*.

12. Лесик Л.І. Оцінювання ринкової вартості інноваційних проектів розвитку

---

* Примітка: статті у фахових виданнях України, які також належать до міжнародних наукометричних баз даних

підприємства з урахуванням чинника ризику / І.М. Дашко, Л.І. Лесик // IV Міжнародна науково-практична відеоконференція «Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми комерціалізації науково-технічних розробок», 23-24 травня 2012 р.: матер. конф. – Львів, 2012. – С. 111. *(Особистий внесок автора: опрацьовано підходи до оцінки ринкової вартості машинобудівних підприємств на основі оцінювання їх економічного потенціалу).*

13. Лесик Л.І. Особливості оцінювання вартості підприємства залежно від рівня конкуренції на ринку збуту його продукції / Л.І. Лесик // IX Міжнародна науково-практична конференція «Маркетинг та логістика в системі менеджменту», 8-10 листопада 2012 р.: матер. конф. – Львів, 2012. – С. 244-245.

14. Лесик Л.І. Урахування параметрів розвитку підприємства при оцінюванні його ринкової вартості / Л.І. Лесик // III Міжнародна науково-практична конференція «Економічний ріст в умовах державно-приватного партнерства», 15-16 березня 2013 р.: матер. конф. – Дніпропетровськ, 2013. – С. 109-110.

15. Лесик Л.І. Групування чинників формування вартості підприємства як індикатора оцінювання його економічного потенціалу / Л.І. Лесик // V Міжнародна науково-практична конференція «Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки», 23-24 квітня 2013 р.: матер. конф. – Тернопіль, 2013. – С. 250-251.

16. Лесик Л.І. Групування та аналізування чинників, що визначають рівень технологічного потенціалу підприємств / В.А. Гришко, Л.І. Лесик, А.Л. Висоцький // II Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури», 16-18 травня 2013 р.: матер. конф. – Львів, 2013. – С. 368. *(Особистий внесок автора: запропоновано системний підхід до оцінювання рівня технологічного потенціалу машинобудівних підприємств).*

17. Лесик Л.І. Типологія видів економічного потенціалу підприємства / Л.І. Лесик // Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми соціально-економічного розвитку: планування, управління та аналіз», 13-14 грудня 2013 р.: матер. конф. – Дніпропетровськ, 2013. – С. 20-23.

18. Лесик Л.І. Інформаційне забезпечення процесу оцінювання економічного потенціалу підприємства / В.А. Гришко, О.Ю. Ємельянов, Л.І. Лесик // Матеріали XIII міжнародного наукового семінару «Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці та освіті», 30 червня - 4 липня 2014 р.: матер. конф. – Київ, 2014. – С. 239-242. *(Особистий внесок автора: опрацьовано алгоритм інформаційного забезпечення оцінювання економічного потенціалу підприємств).*

19. Лесик Л.І. Показники оцінювання збутового потенціалу машинобудівних підприємств / А.Л. Висоцький, Л.І. Лесик // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритети нової економіки знань в XXI сторіччі», 25-26 грудня 2014 р.: матер. конф. – Дніпропетровськ, 2014. – С. 81-83. *(Особистий внесок автора: запропоновано індикатори оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств).*

20. Лесик Л.І. Методичні підходи до оцінювання конкурентного потенціалу машинобудівного підприємства за окремими видами його продукції / Т.О. Петрушка, Л.І. Лесик // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами в умовах глобалізації та інтернаціоналізації: теорія, практика», 27-28 березня 2015 р.: матер. конф. – Одеса, 2015. – С. 104. *(Особистий внесок автора: запропоновано підходи до оцінювання конкурентного потенціалу машинобудівних підприємств).*

АНОТАЦІЯ

Лесик Л.І. Показники та методи оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2015.

Дисертаційна робота присвячена розробці теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування і використання системи показників та методів оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств.

Вперше запропоновано для вимірювання сукупного економічного потенціалу машинобудівних підприємств використовувати показник необхідної величини фінансових результатів від їх діяльності у майбутні періоди, за якої буде забезпечена мінімально допустима ефективність інвестицій, вкладених у матеріальні активи підприємств. Удосконалено систему показників ендогенного та екзогенного економічного потенціалу машинобудівних підприємств, метод оцінювання їх конкурентного потенціалу за видами продукції і метод обчислення ринкової вартості цих підприємств. Розвинуто типологію видів та чинників економічного потенціалу підприємств, а також засади утворення їх ринкової вартості.

Ключові слова: економічний потенціал, машинобудівне підприємство, показник, метод, система, фінансовий результат, ринкова вартість, конкурентний потенціал, чинник.

АННОТАЦИЯ

Лэсык Л.И. Показатели и методы оценки экономического потенциала машиностроительных предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Национальный университет «Львовська політехніка» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2015.

Диссертационная работа посвящена разработке теоретико-методических положений и практических рекомендаций по формированию и использованию системы показателей и методов оценки экономического потенциала машиностроительных предприятий.

Впервые предложено для измерения совокупного экономического потенциала машиностроительных предприятий использовать показатель необходимой величины финансовых результатов от их деятельности в будущих периодах, при которой обеспечивается минимально допустимая эффективность инвестиций, вложенных в их материальные активы. Усовершенствовано систему показателей эндогенного и экзогенного потенциала машиностроительных предприятий, метод оценки их конкурентного потенциала по видам продукции и метод расчета рыночной стоимости. Получили развитие типология видов и факторов экономического потенциала предприятий, а также основы формирования их рыночной стоимости.

Ключевые слова: экономический потенциал, машиностроительное предприятие, показатель, метод, система, финансовый результат, рыночная стоимость, конкурентный потенциал, фактор.

ANNOTATION

Lesyk L.I. Indicators and methods for assessing the economic potential of the machine-building enterprises. – On the rights of manuscript.

The dissertation for candidate's degree in economic sciences in the speciality 08.00.04 – economics and management of enterprises (by the types of economic activity). – National University Lviv Politechnic, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2015.

Dissertation is devoted to the development and use of theoretical and methodological principles and practical recommendations for improvement of indicators and methods of evaluation of the economic potential of machine-building enterprises.

The object of the study is evaluation process of the machine building enterprise's economic potential. The subject of the study is theoretical, methodological and applicative provisions on the improvement of indicators system and methods of the economic potential of machine-building enterprises evaluation.

Scientific novelty of the obtained results consists in development of theoretical and methodological standards and provides practical recommendations for the indicators and methods of evaluation of the economic potential of machine building enterprises improvement.

For the first time for measuring the total economic potential of machine-building enterprises it was proposed to use the index of required value of the financial results from enterprises operations in future periods at which will be provided the minimum permissible effectiveness of investments in tangible assets in previous years. Application of the proposed index is caused by the considerations the decision of purchasing the property is correct if discounted at the time of purchase the actual value of the net cash flow from operating these assets is at least equal to the value of the initial capital invested in them.

The system of the parameters of the machine building enterprises current level of endogenous and exogenous economic potential was improved. It has hierarchical structure, contains primary and secondary partial, comprehensive and general indicators and is based on the use of combined approach, whereby values of individual partial evaluation indexes are normalized, and others are optimized.

It was established that processing the information required for the evaluation of endogenous and exogenous company's economic potential should consider the hierarchical nature of the objective function, which in formalized form describes the purpose, the company aims to achieve. In particular, such a purpose may be the maximization of the company profits as a result of the full implementation of the relevant type of its potential in given time period.

The method of assessment of the competitive potential of the machine-building company for certain types of machinery products, based on a selection of the best varieties for quality and the ratio of incurred expenses was worked out. It envisages the optimal amount of natural production and sales by the criterion of maximum possible superprofit considering the possible need for updating the equipment and technologies used in the enterprise. Herewith the magnitude of superprofit will be determined as the difference between the profit value and product of investments, that led him, on a minimum level of profitability.

The method of the assessment of the value of total economic potential of engineering company by calculating its market value, which involves simultaneous use of individual components of income, comparative, and consumable approaches was improved. Using the proposed approach to the assessment of the market value of engineering enterprises, the integrated assessment of the value of its total economic opportunities may be obtained, as well as the directions for their implementation considering the planning process of the company's activities may be established.

A typology of economic potential of enterprises has been further developed. Comparing with the existing, it covers a number of additional typological criteria: the level of generalization potential objectives of the company; the availability of the required amount of resources and competencies to achieve its goals; time of achieving the enterprise's relevant objectives; the degree of actual realization of economic potential; relation to the external environment of the company.

It was extended the clustering factors of forming of the economic potential of enterprises on the basis of building a three-level model. According to which all these factors are divided into the following groups: primary factors; secondary factors which quantitative evaluation is based on information on the primary factors; summarizing factors which quantitative assessment is based on use of information on primary and secondary factors affecting the current level of economic potential of the company and use of appropriate methods for processing such information (e.g., optimization methods).

The principles of the machine-building companies' market value formation that provide selection of three types of factors – direct impact, indirect influence, and primary factors were developed. Such principles allow better describing of the patterns of economic opportunities formation of the business entity. Herewith the expected profit and predicted trend of change, risk premiums and liquidity in the rate of capitalization, risk-free discount rate and other allowances, which are included in the capitalization rate, were attributed to the direct impact factors, the magnitude of which ultimately determines the enterprise value.

During the study such methods were applied: system analysis method (to study the factors determining the level of the economic potential of enterprises); generalization method (developing the evaluation method of the machine building companies' market value); modeling method (to build mathematical models of strategic value of the economic potential of machine building companies); abstraction method (to develop methodical approach to the assessment of the current level of endogenous and exogenous potential of machine building enterprises); optimization method (used for the optimization of the volume of machine-building enterprises' manufacturing production in assessing its competitive potential).

The legislative and regulatory acts of Ukraine, scientific works of native and foreign authors, machine-building enterprises' statistical reports, and online resources are theoretical and methodological basis of current research.

The practical significance of the obtained results lies in the possibility of use of methodical recommendations on evaluation of the economic opportunities' current and strategic levels by managers and economists of machine building enterprises.

Key words: economic potential, machine building enterprise, index, method, system, financial result, market value, competitive potential, factor.

Підписано до друку 07.12.2015 р.
Формат 60×90 1/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Умовн. друк. арк. 1,5. Обл.-видав. арк. 0,89.
Тираж 100 прим. Зам. 154391.

Поліграфічний центр
Видавництва Національного університету “Львівська політехніка”
вул. Ф.Колесси, 4, 79013, Львів
Регістраційне свідоцтво серії ДК № 4459 від 27.12.2012 р.